

BİR YEMİN OLARAK EVLİLİK TÖRENLERİ VE EVLENMEYLE İLGİLİ PRATİKLERİ İFADE EDERKEN KULLANILAN KELİMELERE DAİR: BEŞİK KERTMEK, SÖZ KESMEK, NİKÂH KIYMAK

Bilgehan A. Gökdağ*

Özet

Evlenme ile ilgili belirli aşamaların, Türkler arasında genellikle kesmek fiili ve türevleriyle kurulan deyimlerle ifade edildiği bilinmektedir. *Beşik kertmek*, *söz kesmek* ve *nikâh kıymak* gibi söz gruplarına göz attığımızda *kesmek* fiili etrafında bir anlatımın oluştuğunu fark ederiz. Türk toplumunda iki yabancı kardeşleşmeye ve dost olmaya karar verirlerse soydaşlarının huzurunda kollarını keserek bir kaba kanlarını akıtırlar. Aralarına kılıç, ok veya başka bir silah koyarak şarap karıştırarak beraber içerlerdi. Sonra silahlarını yahut atlarını ve yahut hemşirelerini değiştirirler böylece “antlı adaş” olurlardı. Moğol devrinde bu törenle dostlaşmış olanlara “anda” denilmiştir. Evlilik gibi soyun devamlılığının en önemli aşaması olan dönemde kanla yapılan sözleşmelerin bulunması tabiidir. *Kertmek*, *kesmek* ve *kıymak* eylemlerinin sonucu olarak şüphesiz kan akacaktır. Kan kardeşliği, kandaşlık gibi uygulamalarda da bu durum görülür.

Anahtar Kelimeler: evlilik, kesmek, ant içmek.

Abstract

Activities describing steps of marriage process are usually denominated with idioms containing the verb kes- 'to cut' and its derivatives. Verbs of the expressions like *beşik kertmek*, *söz kesmek*, *nikâh kıymak* all contain the meaning 'cutting'. In old Turkish tradition, if two strange persons decide to be friend and brother of each other, they cut their arms in the presence of their relatives, and their blood pours into a cup. They put a sword or another weapon between them, and then mix their blood with wine and drink. After that, they exchange their weapons or horses or sisters. Thus, they become friends bound by an oath. People becoming friend of each other in that way were called 'anda' during the Mongol periods. It is very natural that such an important ritual as marriage would contain arrangements made by blood. The acts kert- 'to scrape', kes- 'to cut' and kıy- 'to sliver' would surely cause blood to pour. This is so in the practices for swore brotherhood, too.

Keywords: marriage, to cut, take an oath

---

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
KIRIKKALE. batsiz@yahoo.com.

Dil, içinde barındırdığı anlamlı birimlerle insanlar arasında iletişimi sağlarken toplumun ortaya koyduğu kültürel değerleri de nesilden nesle aktarmaktadır. Sözlü-yazılı kültür değerlerinin tümü dile aktarılır. Başka bir ifadeyle kimi kültür değerlerinin yaratıcısı olan dil, bütün kültür değerlerinin taşıyıcısı durumundadır. Milletın iç varlığıyla yoğrulan kültür değerleri dille yaşatılıp kuşaktan kuşağa aktarılır. Bir toplumun ahlâk anlayışı, dünya görüşü, inançları da kültürün öğelerindedir. Bunlara ait unsurlar, dilin içindeki anlamlı birimlerde saklanmaktadır.

Bu çalışmada evlenmeyle ilgili aşamaları ifade eden deyimlerde kullanılan kesmek ve türevi fiillerin Türk dünyasının pek çok bölgesinde ne şekilde kullanıldığına ilişkin bilgiler verilmiştir. Evlilik törenlerinin bir büyük ant olarak değerlendirilebileceğinden hareketle bu kavramların Türk geleceğindeki ant içme ritüelleriyle bağlantısı incelenmiştir. Bu çalışma kesmek fiili ve Türk dünyasında kullanılan pek çok türevine ilişkin etimolojik izahlar getirme amacının yanı sıra Türk geleneğinde yemin ve kan ilişkisini ele alan muhtelif pratikleri de incelemektedir. Dolayısıyla kelimelerin kültürle ilişkisinin ele alındığı bu çalışma; bir dil çalışması olduğu kadar Türk gelenek ve ritüellerinin dildeki yansımalarını ele alması sebebiyle etnolojik tespitler de içermektedir. Yemin konusuyla ilgili muhtelif örnekler yazılı kaynaklardan yararlanılarak bir araya getirilmiştir. Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden alınan örnekler çerçevesinde evliliği anlatan deyimlerin bu pratiklerle ilişkisini incelemek çalışmanın esas motivasyonunu teşkil etmektedir.

Evlenme ile ilgili belirli aşamaların, Türkler arasında genellikle kesmek fiili ve türevleriyle kurulan deyimlerle ifade edildiği bilinmektedir. *Beşik kertmek*, *söz kesmek* ve *nikâh kıymak* gibi söz gruplarına göz attığımızda *kesmek* fiili etrafında bir anlatımın oluştuğunu fark ederiz. *Beşik kertmek* deyimindeki *kertmek* fiili, gündelik dilde çok fazla kullanılmadığından dolayı anlam genişlemesine uğramamıştır. *Kesmek* fiilinin de kökü olan *ke-*, *kı-* fiilinden türemiş olabilir. *Söz kesmek* ve *nikâh kıymak* ifadelerindeki *kesmek* ve *kıymak* kelimeleri gerçek anlamlarının dışında farklı anlamlar kazanarak deyimleşmişlerdir. *Kesmek* fiilinin deyim olarak dilimizde kullanımı oldukça geniştir. Fiil, farklı birçok kelime ile kalıplaşarak anlamca birbirinden uzak kelimeler oluşturmaktadır. *Söz kesmek*, *buz kesmek*, *taş kesilmek*, *ahkâm kesmek*, *hız kesmek*, *gözüne kestirmek*, *gözü kesmek*, *kısa kesmek*, *aklı kesmek*, *kestirmek* (kısa süreli uyumak) vs. Bu örneklerden birkaç tanesi üzerinde durmak gerekir. *Söz kesmek*, anlamı itibarıyla evlenecek olan iki kişi arasında aile seviyesindeki ilk törendir. Burada *kes-* fiili, deyime işi resmiyete kavuşturmak şeklinde de katılmış olabilir. İki kişi arasındaki ilişkinin bir törenle sabitlenmesiyle aslı olmayan sözlerin bitmesi, kesilmesi şeklinde de düşünülebilir. Isparta, Niğde, Kars gibi illerde “pazarlık et-, değerini bul-, karar kıl-,” anlamları da bulunmaktadır (DS VIII, 1975: 2767).

Buz kesmek deyimini ise “donmak, dondurucu bir soğukta bulunmak, çok üşümek” anlamlarına gelmektedir. Halk arasında havanın soğukluğu ve ayaz oluşu *kes-* fiili ile düşünülmektedir. Soğuk hava insan vücuduna temas ettiği zaman bıçak vurulmuş hissi verilmektedir. Bu sebeple aşırı üşüme ifadesi olarak *buz* ve *kes-* kelimelerinin kullanıldığı görülür. *Kesmek* fiili ile kurulan çok sayıda deyim vardır ve bu deyimlerde fiilin “gibi olmak, engel olmak, bitirmek” anlamları daha çok öne çıkmaktadır. *Kesmek* fiilinin Türkçede kullanımı başka bir araştırma konusudur.

Evlilikle ilgili belirli aşamaları anlatmada *kesmek* fiilinin kullanılmasının temelinde bir inancın, bir ritüelin izleri var mıdır? Bu çalışmanın cevap aradığı soru budur. Beşik kertme töreninde acaba bir *kertme* eylemi yapılmakta mıdır? *Söz kesme* ve *nikâh kıyma* törenlerinde *kesmek* ve *kıymak* eylemini hatırlatan bir uygulama söz konusu mudur? Acaba çok eski dönemlerde böyle bir uygulama var mıydı? Evlilik, insan hayatında önemli bir aşamadır. Taraflar arasında mutlaka belirli mutabakatlar ve antlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekir.

“*Kertme* eylemi sayısal işlemlerde de kullanılmaktaydı. Batı Avrupa’da keşfedilmiş 20.000-35.000 yıllık üzerinde bir ya da birçok kertik dizisi bulunan bir sürü ön kol kemiği ve başka hayvan kemikleri, kazı bilimin şimdiye dek bilinmezlikten kurtarabildiği “en eski hesap makinelerini” oluşturuyor. Tarih öncesi mağaraların kayalık iç duvarları üzerindeki çeşitli hayvan çizimlerinin yanında bulunmuş birçok kertiğin hesap işlevi gördüğü hiç kuşku götürmez ve modern çağda bu tekniğin pek değişmediği görülmüştür. Çok eskiden Alpli, Avusturyalı, Macar çobanlar ve yine onların kardeşleri olan Kertler, Toscanalılar, Dalmaçyalılar sürülerindeki baş sayısını küçük tahta parçaları üzerine dikey çizgiler, V’ler X’lar çizerek kaydediyorlardı. İsviçre’de de *kertlikleme*, herkes gibi ödünç para işlerinde ama ayrıca sözleşmelerde, süt teslimlerinde, hatta kimi otlakların gereksinimlerine ayrılan suyun miktarlarını belirtmek için kullanıldı.” (Ifrah 1996: 11-12).

Eski Türklerde de mutlaka sayı sistemi içinde önemli bir yere sahip olan *kertme* eyleminin insan ilişkilerinde söz vermekle ilgili hususlarda kullanıldığını kaynaklardan takip edebiliyoruz. Kişinin sözünde durması, onun adeta namusunu ve şerefini temsil etmekteydi. Ayrıca söz vermek, kutsal ve dinsel nitelikteydi. Bu nedenle bozulması söz konusu olmayan bir karakter özelliği idi. Böylece çok önceden verilmiş bir söz, ilerde mutlaka gerçekleşmekteydi. “erkeğin sözü, demirin kertiği” çok kullanılan bir deyimdi. İşte *beşik kertmesi* evliliklerinin gerçekleşmesi de bu nedene dayanır. Bu söz, bazen erkek tarafından çok nadir olarak bozulurdu. Bozulma, onurla oynanma ve saygınlığı sarsma olarak yorumlanırdı. Günümüze kadar sürmüş olan gelenek daha çok kırsal kesimde rağbet görmüştür (Tezcan 1998: 191).

Kazak ve Kırgızlardaki “bel kuda” geleneğine göre hanımları hamileyken dostluk bağı güçlü olan iki can arkadaş, doğacak bebeklerinin birinin

oğlan, diğerinin kız olması hâlinde büyüdüktan sonra onları evlendireceklerine söz verirler. Beşik kertme kuda uygulamasında ise çocuklar, çok küçükken henüz beşikteyken nişanları yapılır. Bu işlemin belirtisi olarak da çocukların beşiklerine birer kertik yapılır (Zeyneş 2002: 190).

Kazak Türklerindeki “bel kuda” adeti, Ekim ihtilâlüne kadar halkın arasında yaşamaktaydı. Anne-babalar, eskiden güzel ümitlerle, hayallerle çocukları dünyaya gelmeden akraba olarak yakınlaşmayı istemişlerdi. Onlar yemin vermişçesine her işi kendi istekleriyle yapmışlardı. Oku ağzına alarak, oku ağzında ıslatarak, serçe parmağındaki kanı emerek, çubuktan ok hazırlayarak çocuklarını nişanlamaya söz vermişlerdir (Akmataliyev 2001: 19-20).

Kaşkay Türklerinde ve Azerbaycan Türklerinde beşik kertme uygulamasının “göbek kesme” biçiminde adlandırıldığı bilinmektedir. Kaşkay sahasında yeni doğmuş kız çocuğunun göbek kordonu ilerde evlendirileceği oğlanın ayağı üzerinde kesilmektedir. Göbek bağının soyu temsil eden kutsal bir varlık olarak görülmesi anlayışıyla yapılan bu uygulamayla aileler birbirlerine doğan bebeğin kanı üzerinden söz vermiş olmaktadır. “*De-diler ki göbek kesme düzülmüş / Bu ikinin akdi göğde yazılmış*” biçimindeki Kaşkay şiirinden de anlaşılacağı üzere Kaşkaylar göbek kesmeye kutsal bir söz veriş olarak anlam vermektedirler (Karaaslan 2010: 88). Bu şiir parçasındaki *akt* kelimesinin “nikah” anlamında kullanılması evlilik ile yemin arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermesi bakımından ayrıca dikkat çekicidir.

Kaşkay Türkleri arasında evlenmenin kan davalarını sonlandırmak amacıyla iki ailenin anlaşmaya varması için de kullanılan bir yöntem olduğu bilinmektedir. “Hunbes” (kanı kesmek) biçiminde adlandırılan bu evlilik biçiminde Kaşkay hanı ya da tayfa kethudaları tarafından hatası sabit görülen aileye tatsızlığın uzamaması başka kan dökülmemesi için kızlarını karşı aileye vermek cezası verilmektedir. Kızlarını veren aile bu şekilde hatasını kabul etmekte karşı aile de kızı alarak bu ailedeki kan alacaklarından vazgeçtiğini beyan etmiş olmaktadır (Karaaslan 2010: 287). Evlilik kurumunun kan davasını bitiren bir anlaşma için kullanıldığı bu pratik, deyimini esası Farsça olmakla birlikte “kanı kesmek” biçiminde tanımlanmaktadır.

17-18. yüzyıllarda Saha Türkleri arasında görülen “bisikteex kepsetii” denilen evlenme biçimi de beşik kertmesi uygulamasının aynısıdır. *Kertme* sözü bir işaretleme olayıdır. Söz vermek, antlaşma yapmak fiillerinin *kesmek* ve *kertmekle* işaretlendiği görülmektedir (Killi 2005: 52-57).

Kazak Türkleri arasında gördüğümüz evlilikle ilgili bir uygulamada “kalım kesilen” kızın verilmesiyle kurulan dünürlük müessesinin en önemli işareti olan “kuyruk-bavır cev” adeti de bir kanun hükmünde olup taraflardan birinin anlaşmayı bozması hâlinde bazı cezai kuralları da beraberinde getirmektedir (Köse 2001: 147-152).

Kanla soyun devamı arasındaki ilişkiye dikkati çeken Evrim Ölçer Özinel’e göre kanlı ritüeller aracılığıyla erginlemenin gerçekleştirdiği kültürler

bağlamında karşımıza üç erginleme aşaması çıkmıştır. Bunlar adet kanamasıyla birlikte gerçekleştirilen genç kız kanaması, erkek adaylarına soyun devamlılığındaki rollerini hatırlatıcı sünnet törenleri, evlilik kurumlarıyla ve soyun devamlılığıyla ilişkilendirilen bekâret kanı ve son olarak da soyu devam ettiren doğum kanıdır. Kan olgusu toplumsal sözleşmeler aracılığıyla kutsal olanla ilişkiye geçiş süreçlerinde dönüştürücü bir işleve sahiptir (Özünel 2005: 40-45). Evlilik gibi soyun devamlılığının en önemli aşaması olan dönemde kanla yapılan sözleşmelerin bulunması tabiidir. *Kertmek*, *kesmek* ve *kıymak* eylemlerinin sonucu olarak şüphesiz kan akacaktır. Kan kardeşliği, kandaşlık gibi uygulamalarda da bu durum görülür.

Kaşgârlı Mahmut'un Eski Türklere ait olarak belirttiği "Kök kirsün, kızıl çıksın" yemininde sözün tutulmasının önemi vurgulanmaktadır. Eğer kişi sözünde durmazsa kılıç kanına bulansın, demir öcünü alsın anlamında yorumlanmalıdır (Atalay I, 1943: 362).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen Kan Turalı'nın "Kılıcıma davranayım, yer gibi kertileyim" gibi gerdeğe girmeden önce ettiği yeminler de dikkati çekmektedir (Gökyay 1973: 91).

Abdülkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorda Ant" adlı makalesinde dostlaşma, kardeşleşme başlangıcı olarak kan akıtmanın olduğunu belirtir. Türk toplumunda iki yabancı kardeşleşmeye ve dost olmaya karar verilerse soydaşlarının huzurunda kollarını keserek bir kaba kanlarını akıtırlar. Aralarına kılıç, ok veya başka bir silah koyarak şarap karıştırarak beraber içerlerdi. Sonra silahlarını yahut atlarını ve yahut hemşirelerini değiştirirler böylece "antlı adaş" olurlardı. Moğol devrinde bu törenle dostlaşmış olanlara "anda" denilmiştir. *Anda* terimi Türk lehçelerinden ancak Kırgızcada *dünür* kelimesiyle birlikte "kudat anda: kudanda" (dünür+kardeş), Kırgız-Kazak'da "kudandalı" (dünür olanlar) şekillerinde muhafaza edilmiştir (İnan 1987b: 329). Yine Kazak Türklerinde dünürçüler bir araya geldiğinde nişan görüşmeleri başlar, bu sırada bir ak koyun kesilerek bata (dua) okunurdu. Ak koyun kanı akıtılması ve ak bata okunması âdettendi. Yine âdete göre, kesilen hayvanın kanı bir kaseye konulur, iki tarafın ileri gelenleri nayzalarının (mızrak) ucunu kana batırıp, kandan tadarlardı ki, bu "*Kanğa kan kosıladı, emdi tuis boldık*" (Kana kan karıştı, şimdi hısım-akraba olduk) manasına gelmekteydi. (Yorulmaz 2011:192)

İptidai zihniyete göre kan ve can aynı şeydi. Kanları birbirine karışan kimselerin hayat ve ölümleri de birbiriyle bağlanmış olduğuna inanılırdı. Bundan dolayıdır ki, "kardeşleşme andı" töreninde kan en önemli unsur olmuştur. *Anca beraber kanca beraber* deyimindeki *anca* kelimesi aslında ant-ça'dan bozulmuştur. Kan kelimesiyle birlikte kullanılması da ilişkiyi ortaya koymaktadır (Sinan 2001: 35-36). *Anca beraber kanca beraber* deyiminde Türk kültüründe önemli bir yeri olan "kan kardeşi olma" anlayışının izleri görülmektedir.

Türk lehçelerinde özellikle de Oğuz grubunda evlilikle ilgili aşamalar kesmek fiili ve türevleri üzerinden ifade edilir. Türkiye Türkçesinde *beşik kertmek*, *söz kesmek*, *nikah kıymak*; Azerbaycan Türkçesinde beşik kertmek karşılığı olarak *göbekkesme elemek*, “söz kesmek”, nikah kıymak yerine *kebin kesdirmek* “nikah kıydırmak”, *kebin kesmek* “nikah kıymak” *kebinini kesmek* “kocaya varmasını kanuni hale getirmek, nikahını kıymak”, *nikah kesmek* “nikah kıymak, çiftlerin karı koca olduğunu ilan etmek”, *kebin göyde kesilib* “evlenmesi zaruridir.” (Altaylı 2005). Türkmen Türkçesinde *nika gıymak* “nikah kıymak” (Kara-Karadoğan 2004). Kırgız Türkçesi *nike kıy-* “nikah kıymak” (Yudahin II, 1948: 585).

Anadolu, Irak, Azerbaycan ve Türkmenistan’da kullanılan *adakla-* “söz kesmek”, “nişanlamak”; *adak* “söz kesimi”, “nişan” kelimelerinin kökünde “ad” kelimesinin bulunduğu dikkati çeken Abdulkadir İnan “Eski Oğuzca-daki *adaku* “nişanlı”, Kazak-Kırgız lehçelerindeki *atastır-/ ataştır-* “nişanlamak”, Çağatayca *ata-* “nişanlanmak”, Yakutça *atastır-* “bir şey mübadelesiyle dost olmak”, Altayca *adandaş-* “dostça beraber çalışmak” kelimelerini de *adaş* (ad-eş) kelimesine bağlamaktadır. Çok eski dönemlerde insanların şahsi adının olamayacağına işaret eden İnan; o devirde klanların birbirlerinden ayırt edilmeleri de ad- isimleriyle değil, damga-nişanlarıyla olmuştur. Şahsi ad hususi mülkün meydana gelmesi ve klan ve boy kurumlarının dağılmaya yüz tutmasıyla önem kazanmaya başlamıştır. Olabilir ki bir devirde “ad” sözüyle kurban ayiniyle vurulan damga-nişan anlatılmıştır.” Demektedir (İnan 1987a: 303-304). Anadolu’da evliliğin ilk adımı olarak değerlendirilmesi mümkün olan kız isteme ve söz yüzüğü takma uygulamasının bugün hala “işin adını koymak” biçiminde anlatılması bu açıklamalarla birlikte düşünüldüğünde evlilik ile “ad” kelimesinin damgalamak biçimindeki arkaik anlamının bir biçimde ilişkilendirilmesinin mümkün olabileceğini göstermektedir. İnan’ın bu tespitlerinden ayrıca anlaşılmaktadır ki kurban ayinleri ile kan akıtılarak gerçekleştirilen bir törenle kişi bir boya dâhil olmakta ve bu mensubiyeti ifade eden bir damga- nişanı vücudunda taşımaya bu törenle başlamaktadır. Esasen bir tür yeminleşme olarak değerlendirilebilecek bu ritüelin insan hayatındaki en önemli sözleşmelerden birisi olan evlilik için kullanılan kelimelerin seçiminde de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Türk lehçe ve şivelerinde evlilikle ilgili ara aşamaları anlatan kelimelerin kökünde kesmek ve yakın anlamlı fiilleri görmek mümkündür. Hakas Türkçesinde kullanılan *kinçi* “söz kesme”, “beşik kertme” anlamındadır. Hakas Türkçesindeki *kin/ kindik* “göbek” kelimesi ile ilgili olsa gerektir. Azeri Türkçesindeki *göbekkesme elemek* “beşik kertmesi yapmak”, “adaklamak” deyimini ile paralellik arz eder. Hakasça *arğı-* “kız istemek”, “dünür gitmek”; *arğıs* “söz kesme”, “nişan” kelimelerinin kökünde de *arğa-* “nakış işlemek”; *ar-* “kütüğü oymak” sözlerindeki kesmek ve kertmek eylemlerini görürüz (Arıkoğlu 2005). Şor Türkçesindeki *çaraş* “düğün”, “nikâh” kelime-

sinin kökünde de kesmek fiili durmaktadır. *Çar-* “yarmak”, “kesmek” (Tan-nagaşeva-Akalın, 1995). Yakut Türkçesinde *kergen kolbohuu* “nikâh”, *kergen holbos-* “nikâh lanmak”, *kergen kepsetii* “nişan” ifadelerindeki kergen sözü kertmek, kesmek fiilleriyle aynı köke dayanmaktadır (Vasiliev 1995). Altay Türkçesindeki *çert* sözü “yemin”, “kertme” anlamında kullanılmaktadır (Naskali-Duranlı 1999). Bu da bize evlilikle ilgili temel aşamaların bir antlaşma, bir yemin olduğunu ve önemli akitlerde kullanılan kan akitma, damgalama gibi pratikleri karşılayan kelimelerin evlilikle ilgili kavramları ifade ederken de kullanılmasının bu ilişkiyle izah edilebileceğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- AKMATALIYEV, Abdikan (2001). *Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ALTAYLI, Seyfettin (2005). *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- ARIKOĞLU, Ekrem (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ATALAY, Besim (1943), *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, TDK Yayınları, Ankara.
- DS 1975= *Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- GÖKYAY Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkud'un Kitabı*, Ankara.
- IFRAH, Georges (1996). *Rakamların Evrensel tarihi I. Bir Gölgenin Peşinde*, Ankara: Tubitak Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir (1987a). “Adaş ve Sağdıç Kelimelerinin En Eski Anlamları”, *Makaleler ve İncelemeler*, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları: 295-304.
- İNAN, Abdulkadir (1987b). “Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant”, *Makaleler ve İncelemeler*, 2. Baskı, Ankara: TTK Yay.: 317-330.
- KARA Mehmet - KARADOĞAN Ahmet, (2004). *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Çağlar Yayınevi.
- KARAASLAN Mehmet (2010). *Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemler Doğum-Evlenme- Ölüm*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- KİLLİ Gülsüm (2005). “Toy”, *Türksoy Dergisi*, S: 16, Ankara
- KÖSE Nerin (2001). *Kazakların “Beşik”, “Bel-Karın-Kursak”, “karşı kuda”, “Basağa mavlav”, “emengerlik”, “kelin körimlik” ve “kuyruk-bavır cev” Adlı Âdet İnanç ve Pratikleri Hakkında Uluslar Arası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yay.: 147-152.
- NASKALİ Emine Gürsoy-Muvaffako Duranlı (1999). *Altayca Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZÜNEL Evrim Ölçer (2005). “Kan Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü”, *Milli Folklor*, 65: 40-45.

- SİNAN Ahmet Turan (2001). *Türkçenin Deyim Varlığı*, Malatya: Kubbealtı Yayıncılık.
- TANNAGAŞEVA, N.N. Kurpeško- AKALIN, Şükrü Haluk (1995). *Şor Sözlüğü*, Adana: Türkoloji Araştırmaları Yayınları.
- TEZCAN, Mahmut (1998). "Çocuk Nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü Örneği)", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Ankara: Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- VASİLİEV(CARGISTAY) Yuriy (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YORULMAZ Osman (2011). "Kazak Türklerinde Evlilik Âdetleri", *Mehmet Eröz Armağanı*, hzl. Mustafa Aksoy, Osman Yorulmaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat: 187-214
- YUDAHİN K.K. (1948). *Kırgız Sözlüğü*, Cilt:II (Çvr.Abdullah Taymas), İstanbul.
- ZEYNEŞ İsmail (2002). *Kazak Türkleri*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.